

RÁK

SZENT IVÁN HAVA, SZENT JAKAB HAVA

Aki az Ikrek havában szárbaszökkent, az a Rák idejében kalásza formáját, gyümölcsét, rangját, nemzetségét kapja; ilyenkor címerét hozza már a kukorica is, virágját a mák meg a krumpli... „Isten terített asztalává” lesz a határ, s ezt immár „körbeülheti” az élők „nagycsaládja”.

A gabonának június 15-én Vid „tövet szakítja”, s ahány fajtája csak van, az most mind érni kezd; július 2-a, Sarlós Boldogasszony napja pirosbetűs ünnepet hoz: megjelenése a régiségben az aratás kezdetét jelölte. („Nehézkes Mária” megy e napon Erzsébetet látogatni; a határ minden búzafeje ilyenkor Nehézkes Mária, minden kalász-méhben élet simul, a boldogságos Istenanya gyermeke.)

E napon jóval napkelte előtt hálaadás zengett minden (katolikus) templomunkban. Az emberek a templom fala mellé támasztották az aratás eszközeit, hogy áldás legyen rajtuk, s majdan az aratáson is. Mise után a templom egész népe a már megáldott szerszámokkal énekelve indult a határba. A nagycsaládokat ezen a hajnalon a „nagyasszony”, a család „asszony-öregje” vezette, s ő vágott három marok búzát sarlójával az érett táblából, s kötötte át, öltöztette piros szalaggal; e kicsi kéve neve számos vidékünkön Jézus volt (sok helyütt az aratás végén kötötték a „Jézus-kévet”). A serdülő lányok búzavirágból koszorút kötöttek a kéve fejére. A búza sár-aranya, kalász-sugara, szeme-sikérje a Napot idézte meg: „Mag, mag, búzamag, benne aluszik a Nap”; s a Nap Jézust hozta és hozza el minden hajnalon: „– Mit látol a fényös napon? – Ott látom a fényös Jézust!” (Gyimes) – imádkozták a régiek (a tápai öregek azt tartották, hogy Jézus a Napban lakik, s onnan irányítja a világot; a Napot emiatt tisztelték, de akit Isten akaratóból megidézett, a közénk születettet, Jézust imádták egyedül); s minden búzaszemen rajta látták Jézus képét, vagy Boldogasszonyét, Gyermekeivel. Körbetérdepelték e kévét, s a felkelő nap felé fordulva megköszönték a Teremtőnek, hogy ismét úgy terítette meg a „mindenki-asztalát”, hogy jut bőven a családnak, a szegényeknek csakúgy, amint az ég madarainak is. Aztán hazatértek; az aratás tetet-lelket próbáló nehéz munkáját, ha telehold adódott éjszaka, vagy másnap reggel kezdték el.

A Rák – a határ „terített asztala” – érettséget hozott, alkalmát annak, hogy a felnőtté vált két különemű eggyé legyen, családot alkosson. Bár az emberélet Rák-szakasza adta az egybekelés idejét, az esküvők nagyfarsang végén voltak, s az ekkor összeházasodók negyvenhét napig, húsvét hétfőig nem ölelkezhettek. A halálba avatódtak be eképpen, amely a nagybőjt időszakában egyetemesen jelenvaló; a földbe vetett mag szerepét „játszották el”, hiszen a házasságban nekik is azzá kellett válniuk: olyanná, aki oda tudja adni magát, aki áldozatra megy az újért – a fészeknyi gyermekért. A régiségben a házasságot a halál első lépcsőfokának tekintették.

Június 24. Iván

(*Szent Iván, Keresztelő Szent János; Zoborvidéken: „Virágos Szent János”, Szeged környékén: „Búzavágó Szent János”*)

A nyári napforduló ősi ünnepe. Tűzzel, tűzgyújtással emlékeznek meg róla napjainkban is. Őseink hitében Isten tűzzel teremtette a világot, a tűzből kipattanó szikrával; innen ered a tűz Naphoz hasonló, látszólag határtalan tisztelete.

Az Írás szerint Keresztelő János hat hónappal előzte meg születésével a Megváltót: „Volt egy Istentől küldött ember, János volt a neve. Azért jött, hogy tanúbizonyságot tegyen a világosságról. Nem ő volt a világosság, hanem azért küldetett, hogy bizonyágot tegyen róla, és mindenki higgyen általa.” (Jn.1,6-7) – mondja Jánosról a Szentírás. (...)

„...Neki növekednie, nekem pedig kisebbednem kell.” (Jn.3,30) – mondja János Jézusról, s magáról. János születése után rövidülnek a napok, Jézusé után pedig növekszik a világos órák száma.

Keresztelő Jánosé a víz, Jézusé a tűz „szerepe”: „És tanúságot tőn János, mondván: Láttam a Lelket mint galambot leszállani az égből; és rajta maradt. És én nem ismertem őt; hanem aki vízzel keresztelni küldött engem, az mondá nekem: Akire látod a lelket leszállani és rajta maradni, ő az, ki Szentlélekkel keresztel.” (Jn.1,32-33)

Az Árpád-kori Magyarországon a gyeprühatár monostorait ajánlották oltalmába. A Szentföld védelmére johannita rend alakult; III. Béla hazánkba telepíti őket, II. Andrást ők is elkísérik szentföldi hadjáratába, IV. Béla pedig rájuk bízta az ország keleti részének védelmét.

János a mészárosok védőszentje, mártíromságának eszköze, a bárd miatt; de tisztelték a bányászok is. A Jézust megkeresztelő János alakját számos barokk keresztelődencénken megtaláljuk.

Szent Iván hitvalló remete dalmát fejedelem gyermeke, aki a királyi koronáról önként lemondott. Egy barlangban élt elvonultan, 14 éven át elmélkedett és böjtölt Prága és Karlstein között. 904-ben megbetegedett, s visszaköltözött Mennyei Atyjához. Sírján később kápolna, utóbb bencés kolostor és templom is épült. Ünnepe – Keresztelő János fontosságát hangsúlyozandó – hajdan másnap, 25-én ülték meg.

A felsőszentivániak szerint azért kell a jánosnap tüzet háromszor átugrani, mert János édesanyja méhében hármat ugrott az örömtől, mikor a „Nehézkes Mária” köszöntötte. (A hármasság szám ősidők óta az élet, az élet folyamatosságának, a termékenységnek és a cselekvésnek alapszáma, számossága.) Csíkdélnén előestéjén a hívek a templomban hálnak, s ilyenkor hallani vélik a Jordán vizének zúgását is. Más csíki falvakban az asszonyok zöld ágból, ágak szövevényéből sátrat építenek és imádkozva virrasztanak benne. A tüzet azért ugrották át, hogy minden szomorúságuk eliszkoljon; égő üszköket hordtak a másik, áldó tűzről a határba, hogy áldás legyen a termésen, s ugyanezért temettek belőle a földek kertjébe is; s kereket forgattak – néhol szalmából font égő kereket gurítottak, megidézve ezzel a napfordulót, s minden dolog forgandóságát.

A házasulásra készülő lányok legénnyel párosan ugrottak tüzet – az ország más magyarlakta vidékén is –, hogy megtisztuljanak, termékennyé váljanak, ép magzatot szüljenek. Valamikor a szentiváni tűznél feküdt össze a két különemű, miután átugrották a tüzet. A legsötétebb, gonoszjáró napokban varázsolt magának párt a leány, mikor lelke fázott, didergett, akkor kellett neki a biztonságot adó másiknemű. Nem akkor mikor a teste kívánta – hanem mikor a lelke fázott-didergett; így a lelke kapta méltó kiegészítő párját. A karácsonyi születés után, amikor is minden esztendőben újra meg újra nyilvánvalóvá válhat Jézus bennünklete, a házról-házra köszöntő regösök varázsolták egybe az egymásra találókat akik a virágos szentjánosi tűznél, miután a tűz átugrásával megszentelődtek, feküdtek össze életükben először.

Születés-halálnál jelenlevő volt mindenütt a tűz, így az élet harmadik nagy fordulójánál, a házasságnál is jelenvalónak kell lennie. (A tűz ilyen tiszteletét legteljesebben a zoborvidéki hagyomány tartotta meg).

A tűzre vetett illatos füvekkel gonoszt üztek, hogy az érő vetésben kárt ne tegyen, a kutakat és forrásokat meg ne tudja rontani az ártó szándék – a jó illat sok szentnek „jellemzője” volt egészen korunkig; a szobába rozmaring, alma, birsalma került; a mosogatóvizet napnyugtakor nem öntötték ki, hogy ne keltsen bűzt, mert ezzel a betegség okát adhatta volna. Az illat rendez, a bűz pedig szétszórja a lélek szerkezetét. Ezért az istálló lehetett a ház közvetlen szomszédságában, de a budi, a tyúkól és disznóól a háztól távolabb kellett legyen, hogy ne rontsa meg a ház illatát, a lelket meg ne fertőzze, be ne szennyezze. Csontból, rongyból, szemétből bűzös füstű tüzet raktak e napon az ördög elűzésére, a maró füst a kígyók távoltartását is szolgálta – „kutyaharapást szőrivel”. A kígyó képében kísértő Sátán csábításának „ajándéka” az ember halandósága, ennek jelölője a csont; a szemét pedig a rend hiánya, hiszen szemét csak az lehet ami „nincs a helyén”, ami nem illeszkedik a Teremtő alkotta rendbe – ilyen formán még az is szemétté lehet, ami egyébként érték – ha nem a helyén van, ha nem helyénvaló, ha nem „helyes”. A rend Isten műve, a Sátán – mert teremteni maga nem tud – új, más rendet sem képes alkotni, hanem csak felforgatni a meglevőt. A mező szélén fából rakott tűz üszkével megkerülték a határt. Az erdön vagy a hegy tövében rakott tűzből égő üszköket vittek a kertekbe, hogy a hernyó el ne szaporodjon (a hernyó a kígyó kicsiny alakja); a vetés közé pedig azért tűzték, hogy az „élet” (búza) meg ne üszkösödjék. Menyhén a lányok Szent Iván előestéjén zsuppot, szénát és szalmát lopkodtak, a tüzet este a temetőben rakták meg; de tűzre kerültek a korhadt temetőkeresztek is. Hosszútóton a lányokat a legények „vitték át” a közösség tűzén. Kezükben „mátkafa” volt: hosszabb botra tűzött cseresznyeág – „Mátka, mátká, mátkázunk. Még élünk, még halunk mindig mátkák maradunk” – mondogatták. Vázsnokon a lányok lányokkal, a legények pedig legényekkel mátkáztak. Az ugrás, „avatás” után a legények komának, a lányok mátkának tisztelték egymást.

A nap végén azok az asszonyok, akiknek gyermekük halt meg csecsemőkorában, sok kisgyermeket hívtak maguk köré és kötényükből almát dobtak a magasba – születendő gyermekeik életéért. Csíkszentdomokoson „angyalozást” tartottak: nyolc gyermek köszöntött a házaknál. Mozgó német legényei Iván előestéjén fölbokrétázva versenyt lovagoltak; a győztes lett a vezér, ő is gyújtotta meg a tüzet a mátkájától kapott gyújtóval. A lányok napkelte előtt szedett virágból font koszorút tettek a fejükre és apró csokrot tűztek a legények ruhájára. A bajai bunyevác lányok Szent Iván-virágból koszorút fontak, s azzal ékesítették hajukat. A családban csak a legidősebb lány koszorúzhatta meg magát, húgai a koszorút csupán kezükben tarthatták. A tehének szarvát e napon felvirágozták. Felsőszentivánon a homlokzatra tettek koszorút, hogy a házat tűz ne eméssze el.

A szentiváni tűzbe dobott alma a gyümölcssevésről való e napi lemondást jelentette – csecsemőhalál ellen tartották fogatosnak. (Hasonlatosan a szemét- és csontégetéshez, ez is a paradicsomi állapotok elvesztését orvosló, azt újra kívánó engesztelő szertartás volt: az alma leszakítása az Istennek tett ígélet megszegése, az első engedetlenség, az eredeti bűn jelölője – ennek fejében lesz az ember halandó, s kerül a paradicsomon kívüli állapotba, hogy oda csak Jézus áldozata okán és alázatos élete gyümölcszeként kerülhessen vissza.) Dinnyeberkiben a tűztől a temetőbe mentek és a tűzön sült almából néhányat a sírokra tettek.

Keresztelő Szent János a korán elhunyt gyermekek mennyei pártfogója: benne bizakodnak azok, akiknek magzata kereszteleetlenül halt meg. Az ilyen gyermek a másik világon sírdogál a keresztség után; rézpénzt, vagy ruhadarabot kell dobni a hangocska irányába és Szent János segítségével képletesen meg kell keresztelni.

A jánosnap „ráimádkozásról” azt tartották, hogy vele a betegséget „megkeresztelik”, s így az ártalmatlanná válik.